

Марія Борисова

Маріо перетинає межу, межі

У кожній місцевості є свої кордони на мапі. Так само кожна людина має своє розуміння певного місця і своє відчуття його меж. В реальності вони можуть не співпадати. Наприклад, що таке «центр» міста? Де починається і закінчується «біля метро»?

Цікаво також перетинати такі кордони. Як межі виникають у нашій уяві, і чи ми щось відчуваємо, коли переходимо з однієї (за будь-яким критерієм) місцевості в іншу? Здається, на формування цих клаптиків міста впливають різні архітектурні, природні, транспортні об'єкти.

Але чи впливають на наше усвідомлення ті об'єкти, яких сьогодні вже нема?

Ви йдете вулицею Грушевського у напрямку Лаври, ви вже майже підійшли до Арсенальної площі. Ви проходите між цегляними будівлями зліва і справа від проїжджої частини і опиняєтесь біля станції метро.

Щойно ви перетнули кордон і опинились у Київській фортеці.

У цій прогулянці багато уваги приділено деталям: ви почуєте про цеглу, про боларди, про балкони, про чудеса, що стались біля одного пенька, і про те, скільки років триває переклад «Фауста» на українську. Натомість, даний текст доповнить загальний контекст території, по якій ми пройдемо у рамках аудіотуру, і запропонує кілька ідей, думок, напрямків, в яких можна (і, сподіваюсь, буде цікаво) мислити цю частину Києва.

Пропоную дослідити територію колишньої київської фортеці з позиції такої собі сплутаної діахронії: ми подивимось на цю локацію протягом її існування та чіпляючись за фізичне у просторі (стіни, вулиці, будівлі) і розглянемо, які значення були закладені в неї у минулому та які сенси оповивають сьогодні. Як не як, прогулюючись, ми можемо доволно обирати собі шлях, дивитись вгору, вниз, зупинятись і роздивлятися або зовсім не звертати на щось уваги. Тому, враховуючи, що цей текст служить прогулянці, і саме вона основною, гадаю, ми можемо дозволити собі таку розкіш – оцю вибірковість погляду.

1. Отже ми знаходимось всередині цитаделі, на височині. Зараз, коли дивишся через Дніпро на лівий берег з усією його забудовою, може здатись, ніби ти підносишся над містом, спостерігаєш його. Однак раніше у цьому контексті мова йшла не лише про спостереження частини міста, а про щось значно більше.

З моменту створення Київської губернії у 1706 и до межа міста проходила по Дніпру. Сьогоднішній Лівий берег тоді не був Києвом, і навіть більше – це була частина Чернігівської губернії. Відповідно, стоячи нагорі (а дерев на схилі правого і забудови на лівому берегах було значно менше, ніж сьогодні), людина могла бачити безкраї простори Лівобережжя. Лише уявіть цей горизонт. Ви дивились далеко на Схід.

Чи можна виробити цей погляд зараз? Чи можна стояти на Виноградарі, дивлячись в сторону Лютіжа, і думати: «переді мною розгортається Північ»? (жартую).

До речі, давайте уявімо монахів Лаври (південні стіни комплексу є частиною фортеці) і, наприклад, військових, що ходили вліво-вправо територією «зірки». Вони могли бачити поселення на міліні, коротка потім стала Русанівкою, або на Трухановому. Можемо тільки здогадуватись, чи підсилював відчуття своєї значимості оцей погляд на мирян для військових та релігійних чинів.

При цьому, їх самих споглядала персону з царської родини – Марія Олександрівна (1824-1880рр) з Маріїнського палацу. Це, звісно, грубо сказано, адже Марія Олександрівна могла бачити лише Миколаївські ворота з їхніми баштами. Але загальний вигляд фортеці та решти віськових об'єктів перед нею (як-то Плац-парадна площа) мали такий гнітючий вигляд, що саме, аби прикрити його, було засаджено дерева парку, що зараз має назву «Маріїнський».

2. Після 2013-2014 Україна (держава і люди, кожен на своєму рівні) впроваджувала так звану «декомунізацію» як намагання позбавитись від свого радянського минулого, як від травми. Цікаво, що про де-імперіалізацію говорять значно менше. Ці, як і будь-які інші часи виглядають дуже неоднозначними у ретроспективі: цей історичний період приніс сучасній Україні прокладання залізниці, урбаністичну революцію, зведення багатьох прекрасних будинків, кріпосне право, пригноблення та утиски української мови й інше.

Печерськ, в цілому, і обрана для прогулянки територія, зокрема - одне з тих місць, яке, можливо, найкраще пам'ятає / нагадує про той час. Казарми, арсенал, бастіони, будівля київського іподрому - все це залишилося в тілі міста (хоч і змінило свою функцію). Однак ці стіни тут стоять не тому що ми - центр свого, українського світу, а тому що були важливим форпостом чийогось Південно-Заходу.

Побоюючись нападу на Російську Імперію з півдня, Петро I вирішив побудувати в Києві фортецю. Масштабне будівництво старої фортеці розгорнулось за часів Мазепи. У 1723 році козаки Скоропадського закінчили будівництво фортеці на основі фортифікаційних споруд Печерського монастиря. У 1831 році на базі цієї фортеці розпочали колосальне будівництво Нової печерської фортеці, до якої входить і Васильківський форт. Будівництво тривало більше 30 років. Проте прогрес не стояв на місці і фортеця з роками втрачала свою оборонну спроможність; для її підсилення у 1872 році був закладений Лисогірський форт.

Але чи пам'ятають цю військово-оборонну тематику городяни? Навіть якщо «пам'ятають» – в значенні афекту, або ж в значенні пам'яті не як результату перебування свідком подій і будівель, а пам'яті знань про це місце. Припускаємо, що мало хто з нас. «Не знав, не знав та й забув».

Можливо, це тому, що дуже складно охопити поглядом всі ці оборонні споруди, складно подумки накласти проект цитаделі на карту сучасного міста, складно побачити, що вулиця Цитадельна ділить Фортецю-зірку навпіл. Однак таку можливість дарують карти, старовинні і сучасні. Тому я не буду казати «колишню зірку», я її бачила, і вона досі існує: приблизьте гугл-мепс з супутника, і ви побачите, що контур бастіонів існує довкола Арсенала досі. Хоча, зрозуміло, зараз вони навряд когось захистять.

3. Також перед нами символічне поєднання монастиря і фортеці – «армії та віри». Це досить традиційний тандем у розвитку міст: багато монастирів могли бути оборонними,

а їхні стіни були вплетені в загальну фортифікаційну систему. Однак гармати київської «зірки» не зробили ні одного пострілу. Йшли роки, розвивалася техніка, добудовували всі нові фрагменти оборонної системи. Але протягом часу змінювалась і сама структура війни. Серед її видів з'явилась, наприклад, «інформаційна війна». Чи може Цитадель захистити від неї?

Однак чи безпечно всередині Цитаделі? Чи вона гарантує безпеку? Чи може в принципі бути хтось, кого потрібно захистити від неї самої? Лише уявіть, у в 1918 р. стався грандіозний вибух на артилерійських сховищах (на південь від Арсеналу). Вибух знищив частину Печерська, а вибуховою хвилею були вибиті вікна в будинках аж до Університету Св. Володимира (той, що зараз Шевченка).

Ті, хто живе тут зараз – вони становлять одне для одного небезпеку чи захист від інших? Марію, який гуляє по Цитаделі – її захисник-дослідник, чи шпiон, який вивідав деталі про резервуар, пеньок та паркан і розповідає їх нам?

Хто б він не був, спільно з ним і його подругою ми зможемо перемогти багато драконів, прогулюючись, досліджуючи, привласнюючи дрібниці з публічного простору міста, поновлюючи свої карти новими знаннями і перетинаючи багато уявних меж.